

Димитар Попоски (Скопје)

Корпусот Гралис-мак и творештвото на Блаже Конески како модели за отворени образовни ресурси

Текстот има цел да го претстави дигитализираното творештво на Блаже Конески, кое е вметнато во корпусот Гралис-мак, и да го образложи како модел за отворени образовни ресурси. Материјалот претставува богата ризница за научните истражувачи на македонскиот јазик, без разлика на тоа дали станува збор за негова анализа во лингвистичка, литературна или транслатолошка перспектива. Достапноста на творештвото на Блаже Конески преку отворањето на содржините на Гралис-мак и неговата интеграција во наставниот процес е главната цел на самиот процес на создавањето на лингвистичките корпуси од овој тип. Ако се има тоа предвид, Гралис-мак во еден поширок образовен контекст би претставувал стожер за студентите/магистрантите/докторантите и за истражувачите-македонисти/слависти заинтересирани за македонскиот јазик и за делото на Блаже Конески.

Развитокот на информациско-комуникациските технологии при крајот на 20 и во почетокот на 21 век и појавата на интернетот претставуваат еден вид револуција во начинот на кој се восприема информацијата, пред сè нејзината образовна компонента. Заземајќи глобални рамки и влијаејќи врз развитокот на општества базирани на информираност и знаење, високото образование доживува глобални промени благодарение на новите технологии и на примената на модели за електронско образование (во понатамошниот текст е-образование) преку системи за онлајн-учење, дигитални библиотеки, научни портали и складишта, електронски весници кои содржат рецензирани научни статии. Предизвиците со кои се среќава високото образование се предмет на истражување на OECD¹, која преку своите многубројни студии ги потенцира важноста и неминовноста на имплементацијата од е-образованието и отвореноста на образовните ресурси. Еден од најсилните аргументи кои се промотори на електронското учење е потенцијалот да се подобри, па во крајна мера, дури и да се унапредат учењето и предавањето, што е, всушност, покажано преку позитивниот педагошки импакт кој произлегува од неговата употреба (OECD 2005). Самите истражувања на OECD покажуваат дека вложувањето во информациско-комуникациските мрежи кои го поддржуваат учењето на далечина е во

¹ Организацијата за економска соработка и развој.

пораст, исто како и употребата на софтвер со отворен код, кој веќе претставува тренд во областа на е-образованието. Интересен е фактот дека голем дел од факултетите/универзитетите се сè повеќе заинтересирани за институционалната автономија во самиот процес на креирањето на е-содржини, поради фактот што самиот материјал претставува исклучително вредна интелектуална сопственост (OECD 2005). Во поглед на поттикнувањето на употребата на информациско-комуникациските технологии (ИКТ) во рамките на Република Македонија, со посебен осврт на е-образованието, Комисијата за информатичка технологија ја изготви Националната политика за информатичко општество, која како една од своите основни насоки ја потенцира „зголемената присутност на ИКТ образованието на сите нивоа“ (Влада 2005a). Еден од главните проблеми при искористувањето на ИКТ технологијата во е-образованието е достапноста на содржини на македонски јазик. За таа цел, развојот за е-содржини во наставата „со кои би се поттикнала употребата на ИКТ и искористување на можностите што ги нуди таа при изведување во образованието“ (Влада 2005b) е една од клучните компоненти во Националната стратегија за развој на информатичкото општество и акцискиот план, кој е изготвен уште во 2005 година. Исто така, посочени се активности кои би ги промовирале отворените форми на образование, вклучувајќи ја тука дигитализацијата на недвижното и движното културно наследство и јавно достапните ресурси во бази на податоци.

Творештвото на Блаже Конески претставува одличен пример за недвижно културно наследство во контекст на македонскиот јазик. Преку една наменска дигитализација и презентација на интернет би се овозможила можноста за претставување на неговото дело, кое би било достапно за целокупната светска јавност и би претставувало одличен пример за дигитално зачувување на јазикот. Во тој поглед, почитувањето на авторските права во рамките на постојните законски норми е еден од проблемите со кои би се сретнале на самиот почеток, имајќи ја во предвид леснотијата на копирањето на дигиталните содржини на интернет и нивната понатамошна употреба. Сепак, благодарение на договорот за изработка на „Монолингвален и мултилингвален електронски корпус на македонскиот јазик“ (наречен накратко Гралис-мак), потпишан на 18 декември во 2008 година помеѓу Институтот за Славистика, Центарот за моделирање на информации при Карл Франц Универзитетот во Грац и Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, се воспостави софтверска инфраструктура преку која е возможна презентација на текстуални содржини во контекст кој би имал цел да понуди (отворен) пристап за научноистражувачка работа врз (јавно) достапни текстови на македонски јазик. Гралис-мак, всушност, претставува „информациски и аналитички комплекс за собирање, обработка и евалуација на пишувани текстови на македонски јазик, на говорени текстови и на визуелни инфор-

мации за систематско истражување на тој јазик, меѓу другото, и во споредба со сите словенски јазици и со германскиот јазик“ (Бранко Тошовиќ, Емилија Бојковска, Димитар Попоски, Арно Вониш, 2012: 372). Софтверската инфраструктура на Гралис-корпусот (Grazer linguistische Slawistik) е, всушност, Fedora (Flexible Extensible Digital Object Repository Architecture)², платформа која претставува софтвер со отворен код кој може да интегрира и содржи различни дигитални формати, без разлика на тоа дали станува збор за текст, слика, звук или видео. Во случајот со Гралис-мак станува збор за текстови кои го дополнуваат првиот дел од уметничко-литературниот стил, кој, покрај другите четири (научен, новинарскопублицистички, административни и разговорен), прави целина за еден репрезентативен корпус.

Дигитализацијата на творештвото на Блаже Конески претставуваше прв таков тип на конвертирање македонски автор, кое подоцна би било употребено за лингвистичка/транслатолошка анализа. Листата книги кои ги одбра проектниот тим за дигитализација, главно, се фокусираат на неговите собрани дела, кои за првпат се публикувани во 1967 година, а подоцна, во 1981 година, се објавени како второ, дополнето јубилејно издание. Во прилог е листата со насловите, податоците за издавачот и годината на издавање на дигитализираните изданија, вклучувајќи ги тука и преводите на германски и англиски јазик на прозата и поезијата на Конески:

1. Koneski, Blazhe. *Lied der Weinstocke* (Herausgegeben und mit einem Nachwort versehen von Manfred Jähnichen Nachgedichtet aus dem Mazedonischen von Waltraud und Manfred Jähnichen 1. Auflage (c) Berlin: Verlag Volk und Welt, 1988 (deutschsprachige Ausgabe) L. N. 302, 410/41/88 Die Gedichte wurden folgenden Ausgaben entnommen: *Poezija*: erschienen bei Kultura, Makedonska kniga, Mislа, Nasa kniga, Skopje 1981. *Cesmite*, erschienen bei Skopje: Makedonska kniga, 1984. *Poslanie*, erschienen bei Kultura, Skopje 1987 (дигитализирани вкупно 148 страници).
2. Конески, Блаже. *Собрана лирика во три книги*. Скопје: Табернакул, 2002 (дигитализирани вкупно 329 страници).
3. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книги*. Второ дополнето јубилејно издание. Скопје: Култура, Македонска книга, Мисла, Наша книга, 1981. Книга прва: Поезија (дигитализирани вкупно 120 страници).

² Федора (Флексибилно–екстензибилна дигитално објект–ризнична архитектура) е софтвер со отворен код кој е употребен за основата на Гралис-мак. Од друга страна, клиент-софтверот на Гралис е CWB (Corpus Workbench) развиен од страна на Институтот за природно процесирање на јазикот во Штудгарт.

4. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книџи*. Второ дополнето јубилејно издание). Скопје: Култура, Македонска книга, Мисла, Наша книга, 1981. Книга втора: Препеви (дигитализирани вкупно 202 страници).
5. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книџи*. Второ дополнето јубилејно издание). Скопје: Култура, Македонска книга, Мисла, Наша книга, 1981. Книга четврта: За литературата и културата (дигитализирани вкупно 378 страници).
6. Koneski, Blazhe. *Poetry* – Poetry/Blazhe Koneski; edited by Georgi Stardelov; [translated from the Macedonian by Adrew Harvey and Anne Peenington]. [Skopje]: Macedonian P.E.N. Centre, 1983. 112 стр.; 24 CM – The Poetry of Blazhe Koneski / Mateia Matevski; (translated by Patricia Marsh-Stefanovska): стр. 5–12. My Experience / Blazhe Koneski (translated by Patricia Marsh-Stefanovska): стр. 13–22. – Blazhe Koneski: (some biographical and bibliographical notes): стр. 111–112. Edited by Georgi Stardelov. – Published by Macedonian P.E.N. Centre (дигитализирани вкупно 115 страници).
7. *Moderne makedonische Lyrik*. Herausgegeben von Matthias Bronisch Mit einer Einführung von Miodrag Drugovac. Stuttgart: Horst Erdmann Verlag Tübingen und Basel Literarisch-künstlerische Reihe des Instituts für Auslandsbeziehungen, Band 22, ISBN 3–7711–0309–6 © 1978 by Horst Erdmann Verlag für Internationalen Kulturaustausch, Tübingen und Basel Umschlag und Einband: Hilda und Manfred Salemke Satz und Druck: Becht-Druck, Ammerbuch- fäffingen Bindearbeiten: Buchbinderei F. W. Held, Rottenburg (дигитализирани вкупно 10 страници).
8. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книџи*. Скопје: Култура, 1967. Книга прва: ПОЕЗИЈА (дигитализирани вкупно 235 страници).
9. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книџи*. Скопје: Култура, 1967. Книга втора: Препеви (дигитализирани вкупно 173 страници).
10. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книџи*. Скопје: Култура, 1967. Книга трета: ГРАМАТИКА НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК. Дел I и II (дигитализирани вкупно 552 страници).
11. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книџи*. Скопје: Култура, 1967. Книга четврта: ЗА МАКЕДОНСКАТА ЛИТЕРАТУРА (дигитализирани вкупно 205 страници).
12. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книџи*. Скопје: Култура, 1967. Книга петта: ЗА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК (дигитализирани вкупно 139 страници).

13. Конески, Блаже. *Избрани дела во седум книги*. Скопје: Култура, 1967. Книга седма: ИСТОРИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК (дигитализирани вкупно 242 страници).
14. Конески, Блаже. *Проза* (Дневник по многу години). Скопје: Култура, 1990 (дигитализирани вкупно 192 страници).
15. Koneski, Blazhe. *Poetry: The Complete Works of Koneski, Blazhe. A Critical Edition* edited by Milan Gjurginov. Volume II. Skopje: Macedonian Academy of Sciences and Arts, 2011 (дигитализирани вкупно 70 страници).
16. Конески, Блаже. *Научни сџајши објавени во зборникот на Филолошкиот факултет* (според библиографија на трудовите на Академикот Блаже Конески. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите), 1994, (дигитализирани вкупно 153 страници).
 - a. #17. Загубата и интервокалното в во западномакедонските говори. In: *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*. Скопје, 1948, 1, стр. 111–128.
 - b. #22. Два прилога кон историјата на македонскиот јазик. In: *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*. Скопје, 1949, 2, стр. 305–312.
 - c. #25. Прилепскиот говор. In: *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*. Скопје, 1949, 2, стр. 245–301.
 - d. #27. Една одломка од XIII век – споменик од Охридската школа. In: *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*. Скопје, 1950, 3, стр. 1–15.
 - e. #119. Научната дејност на проф. д-р Васо Томановиќ. In: *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*. Скопје, 1966, 17–18, стр. 5–13.
 - f. #153. Стихови на глас трпезечки. In: *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*. Скопје, 1970, 22, стр. 373–376.
 - g. #158. Името на градот Битола. In: *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*. Скопје, 1971, 23, стр. 441–445.
 - h. #167. За Јоаким Крчовски и неговите книги. In: *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*. Скопје, 1972–1973, 24–25, стр. 221–227.
 - i. #228. Што дава Добромировото евангелие за историјата на македонскиот јазик. In: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет*. Скопје, 1976, 2, стр. 13–22.
 - j. #233. Крвава кошула. In: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет*. Скопје, 1977, 3, стр. 269–273.

- k. #250. Иднината на поезијата. In: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет*. Скопје, 1978, 4, стр. 171–175.
 - l. #307. Суфиксот **-(j)yx** во македонската топонимија. In: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет*. Скопје, 1980, 6, стр. 95–97.
 - m. #322. Македонската дијалектологија и историјата. In: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет*. Скопје, 1981, 7, стр. 77–80.
 - n. #344. Еден русизам во Трлиското и Кулакиското евангелие. In: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет*. Скопје, 1982–1983, 8–9, стр. 5–6.
 - o. #456. Мојата соработка со проф. Крум Тошев. In: *Зборник во чест на Крум Тошев: научен собир по повод 10 години од смртта на професорот Крум Тошев: (4 и 5 декември 1986 г.)*. Скопје: Филолошки факултет, 1988, стр. 13–15.
17. Конески, Блаже. *Песни и Поеми*. Избор. Скопје: Македонска книга, Мисла, 1980 (дигитализирани вкупно 120 страници).
 18. Heine, Heinrich. *Ausgewählte Werke in Goldmanns Gelben Taschenbüchern*: Band I: BUCH DER LIEDER (367) München: Wilhelm Goldmann Verlag (дигитализирани вкупно 32 страници).

Комплетниот број на дигитализираните дела изнесува 3415 страници и претставува само мал дел од творештвото на Конески. Листата би требало да им послужи на истражувачите како еден вид патоказ кои дела се наоѓаат во Гралис-мак. За жал, немавме можност да ја дигитализираме и преписката на Конески, како и голем дел од неговите научни статии објавувани низ светот, кои детално се наведени во Споменица посветена на Блаже Конески, која ја издаде Македонската академија на науките и уметностите по повод неговата смрт во 1994 година.

Податоците или информацијата која е создадена во дигитална средина или, пак, е дигитализирана и со тоа претворена во дигитален формат имаат сосем поинакви карактеристики од онаа содржина која е на хартија. Со таа цел, структурата на Гралис-мак „овозможува лесно пребарување на зададен елемент, при што корисникот ја добива околината од бараниот елемент во најголем обем од тековната реченица, со што не се повредуваат авторските права“ (Tošović/Bojkovska/Poposki/Wonisch 2012: 385). Ако се има тоа предвид, не постојат никакви законски и административни препреки Гралис-мак да биде отворен за светската јавност и со тоа да стане дел од глобалната заедница на отворени образовни ресурси.

Концептот за отворен образовен ресурс (во понатамошниот текст ООР) „го објаснува секој образовен ресурс (вклучувајќи тука мапа за курикулум, материјали за курс, учебници, видеа, мултимедијални апликации, потка-

ти и какви било други материјали кои се создадени да се користат во предавањата и учењето) кој е отворено достапен за користење на наставниците и учениците, без дополнителна потреба да се плати авторски или хонорар по договор“ (Neil Butcher 2011: 5). ООР наједноставно може да се дефинираат како дигитализирани (дигитални) материјали кои се отворени и бесплатно достапни за наставниците и студентите да ги користат за предавање, учење и истражување. Употребата на ваквиот тип на дигитални ресурси и отворено е-образование, достапно за сите, е веќе утврдена практика во големите универзитети во САД и сè повеќе станува светски тренд. Институтот за технологија во Масачусетс (Massachusetts Institute of Technology) е еден од предводниците на ООР преку неговиот слободно достапен образовен портал MITOpenCourseware, кој содржи 2150 предмети и има 146 милиони посети од целиот свет.

Информатичко-комуникациските технологии и е-образованието претставуваат дополнителна основа за формално и неформално учење на Гугл-генерацијата на сегашни и идни студенти/истражувачи, кои, пред сè, се стремат кон споделување, партиципативно учење и достапност на електронски ресурси кои се составен дел од денешното (дигитално) образование. Слободниот пристап и ООР претставуваат брзо растечки заедници во информациските науки, кои овозможуваат слободен пристап до научната информација. За земјите кои не се дел од Европската Унија, во кои спаѓа и Република Македонија, слободниот пристап и отворените образовни ресурси претставуваат одличен начин да се забрза развитокот на локалната економија преку општеството базирано на знаење. Како резултат на тоа, подобрувањето на дигиталната писменост во општеството преку овозможување пристап кон научни ризници, дигитални библиотеки и електронски корпуси базирани на софтвер со отворен код, кои најчесто се користат во високото образование, претставува одличен начин да се промовираат научните истражувања, притоа овозможувајќи општествени и образовни придобивки за сите. Гралис-мак и отворената достапност на творештвото на Блаже Конески би претставувале одличен пример за воспоставување на првиот ООР, кој има цел не само да ги промовира македонскиот литературен јазик и славистиката туку пред сè да овозможи една поширока дисеминација на интердисциплинарни истражувања во корпусната лингвистика, транслатологијата и автоматската обработка на јазикот.

Библиографија

- a) Neil Butcher 2011: Kanwar, A.; Uvalic-Trumbic, S.; Butcher, N. *A basic guide to open educational resources (OER)*, UNESCO, Commonwealth of Learning. In: <http://libros.metabiblioteca.org:8080/handle/001/290> [Состојба: 24.01.2013].
- b) OECD 2005: E-learning in tertiary education: where do we stand? In: *E-learning*, pp. 219–226. Available at: <http://www.oecdbookshop.org/oecd/display.asp?LANG=EN&SF1=DI&ST1=5LH0B6J7B3F4> [Состојба: 23. 02. 2013].
- c) Тошовиќ/Bojkovska/Poposki/Wonisch 2012: Тошовиќ, Бранко; Бојковска, Емилија; Попоски, Димитар; Вонич, Арно. Македонски Гралис-корпус (Гралис-мак). In: *XXXVIII Научна Конференција на меѓународниот семинар на македонски јазик, литература и култура (Охрид, 14–15 Јули 2011)*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, pp. 371–381.
- d) Влада 2005a: Влада на Република Македонија. Национална политика за информатичко општество. In: www.kit.gov.mk. Состојба: 03.04.2013
- e) Влада 2005b: Влада на Република Македонија. *Национална стратегија за развој на информатичко општество – Акционен план*, Скопје. In: http://mioa.gov.mk/files/pdf/dokumenti/Strategija_i_Akcionen_Plan.pdf. Состојба: 03. 04. 2013.
- f) Bojkovska/Тошовиќ/Poposki/Wonisch 2012: Бојковска, Емилија; Тошовиќ, Бранко; Вонич, Арно; Попоски, Димитар. Значењето и предизвиците на македонско јазичнот поткорпус „Гралис-мак“ во рамките на Корпусот „Гралис“. In: *XXXVIII Научна Конференција на меѓународниот семинар на македонски јазик, литература и култура (Охрид, 14–15 Јули 2011)*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, pp. 382–390.
- g) Fedora: <http://fedora-commons.org/>. Состојба: 03.04.2013
- h) Corpus Workbench: <http://www.ims.uni-stuttgart.de/projekte/Corpus-Workbench>. Состојба: 03. 04. 2013.
- i) MITOpenCourseware: <http://ocw.mit.edu/index.htm>. Состојба: 03. 04. 2013
- j) Georgievski 1994: Георгиевски, Ташко (ур). *Споменица посветена на Блаже Конески, редовен член на Македонската академија на науките и уметностите*. Скопје: МАНУ.

Dimitar Poposki (Skopje)

**Gralis-mak Linguistic Corpora and the Works of Blazhe Koneski as
Open Educational Resource Models**

The main goal of the article is to present the digitized works of Blazhe Koneski implemented into the Gralis-mak corpora and to explain its model as open educational resource. The material is a rich source for the researchers interested in Macedonian language no matter if the analysis is from linguistically, literary or translation approach. The availability of the works of Blazhe Koneski through the opening of the content of Gralis-mak and its integration into the educational process is the main goal of the creation of this kind of linguistic corpora. Having that in mind, Gralis-mak in a broader educational context would represent a pillar for the students, master/doctoral candidates and the researchers of the Slavic/Macedonian language interested in the oeuvre of Blazhe Koneski.

Димитар Попоски
Филолошки факултет „Блаже Конески“
1000 Скопје
poposkidimitar@gmail.com
+389 71 500059
<http://www.linkedin.com/in/poposkidimitar>
<http://independent.academia.edu/DimitarPoposki>
Skype: dimitar.poposki
Twitter: @poposkidimitar

